

Ремех Т.О., в.о. завідувача відділу суспільствознавчої освіти Інституту педагогіки НАПН України, кандидат педагогічних наук

Компоненти і прояви правової предметної компетентності учня

Стаття присвячена компетентнісному підходу до навчання учнів правознавства. Визначено поняття «правова предметна компетентність учня», проаналізовано її структуру, з'ясовано й охарактеризовано її складники – інформаційну, логічну, аксіологічну та практично-поведінкову предметні компетенції.

Ключові слова: правознавство, правова предметна компетентність, компетентнісний підхід.

Постановка проблеми. Унормований у Державному стандарті базової і повної середньої освіти компетентнісний підхід до навчання потребує обґрунтування структури правової предметної компетентності учнів й характеристики проявів предметних компетенцій як її компонентів.

Основна частина. Кінцевим результатом навчання за компетентнісного підходу є формування компетентностей особистості – здібностей, що проявляються в комплексі вмінь, базованих на знаннях, ціннісних орієнтирах і досвіді діяльності школяра [1, с. 4]. Відтак на перше місце висувається не інформованість учня, а його вміння вирішувати проблеми, що виникають у пізнанні і поясненні явищ дійсності; при опануванні сучасною технікою й технологіями; у взаємовідносинах з людьми й виконанні соціальних ролей; при аналізі власних вчинків, виборі способу життя та шляхів розв'язання конфліктів [2, с. 17]. Вектор навчання зміщується з накопичення нормативно визначених знань, умінь і навичок до формування й розвитку в учнів здатності практично діяти спочатку в навчальних, а згодом – життєвих ситуаціях, застосовувати набутий досвід успішних дій у соціальній та професійній діяльності [3, с. 73].

Отже, компетентність учня виступає основним якісним показником освітнього результату [4, с. 10]. Цей результат має спрямовуватися на формування й розвиток в учнів здатності практично діяти, застосовувати індивідуальний досвід успішних дій у різноманітних ситуаціях; становлення вмотивовано компетентної особистості, здатної швидко орієнтуватися в інформаційному просторі, приймати обґрунтовані рішення на основі отриманих знань, умінь і навичок [5, с. 3-4].

Застосовуючи наведені вище міркування до конкретного навчального предмета зазначимо, що реалізація компетентнісного підходу в навчанні учнів правознавства відображається в наступному: 1) цілі й зміст правознавства як навчального предмета; 2) організація навчання правознавства; 3) оцінка результатів навчального процесу. Відтак метою і результатом навчання учнів правознавства виступатимуть підвищення рівня правової освіченості учнів, поєднання набутих ними правових знань із їхньою внутрішньою позицією, розвиток здатності й готовності керуватися правовими знаннями й уміннями в житті, будуючи поведінкові моделі відповідно до норм права й положень законодавства. Дозволимо припустити, що зазначені результати в їх сукупності є правовою предметною компетентністю учня.

Зауважимо, що предметна компетентність у Державному стандарті базової і повної середньої освіти визначається як набутий учнями у процесі навчання досвід специфічної для певного предмета діяльності, пов'язаної із засвоєнням, розумінням і застосуванням нових знань, та предметної компетенції як сукупності знань, умінь та характерних рис у межах змісту конкретного предмета, що є необхідними для виконання учнями певних дій із метою розв'язання навчальних проблем, задач, ситуацій [1, с. 5]. Покладемо в основу наступних міркувань дане визначення.

У ході дослідження заявленої проблеми нами з'ясовано, що переважна більшість дослідників структури предметної компетентності уявляють останню як інтегрований результат індивідуальної навчальної діяльності учня, що формується на основі оволодіння ним змістовим, аксіологічним (мотиваційним)

і процесуальним (діяльнісним) складниками. У попередніх наших працях структуру правової предметної компетентності учнів визначено як сукупність когнітивної, практичної, поведінкової та аксіологічної компетенцій. При цьому в урочний час унеможлиблюється відстеження проявів поведінкової компетенції учня, тому поведінкова й практична компетенції утворюватимуть діяльнісну компетенцію [6, с. 84].

Наш підхід до проблеми структури правової предметної компетентності суголосний позиціям таких дослідників як-от А.Будас, Н.Письменна, О.Пишко (правова предметна компетентність); З.Возна, О.Пометун (суспільствознавча компетентність); О.Кучер, Т.Смагіна (громадянська компетентність). Наприклад, Л.Рябовол вважає, що правова предметна компетентність є сукупністю таких предметних складників-компетенцій як когнітивна, аксіологічна (ціннісно-мотиваційна), практично-поведінкова [7]. О.Пишко розглядає правову предметну компетентність як інтегрований результат пізнавальної діяльності учня в навчанні правознавства. Нами підтримується думка дослідниці про те, що правова предметна компетентність є характеристикою особистості в сукупності когнітивного (правові знання), діяльнісно-процесуального (правові вміння й позитивний соціально-правовий досвід у правовій сфері) й аксіологічного (особистісно ціннісне ставлення до правових явищ і процесів) компонентів [8, с.28-29].

Когнітивний складник як певна сума юридичних знань і умінь уявляється фундаментом правової предметної компетентності. Адже без уявлень і знань про право не може формуватися готовність слідувати його нормам, формуватися емоційно-ціннісне ставлення до нього, вчинятися юридично значиме діяння.

Діяльнісно-процесуальний складник правової предметної компетентності – це правові предметні вміння (формулювати правові поняття й оперувати ними; аналізувати нормативно-правові акти; розв'язувати правові ситуації та задачі; складати юридичні документи) та досвід діяльності учнів у правовій сфері. Зазначимо, що предметні вміння як здатність учнів застосовувати

способи дій уможлиблюють самостійне опанування й засвоєння ними правових знань, розв'язування пізнавальних завдань правового змісту в навчальних і життєвих ситуаціях.

Аксіологічний складник правової предметної компетентності проявляється в ступень схвалення або неприйняття учнем правових норм. Зазначимо, що пізнаючи правові явища й процеси, учні співвідносять їх із власними уявленнями, потребами, інтересами, життєвим досвідом. Це своєю чергою, викликає в учнів певні переживання – емоційно-ціннісне ставлення до правової реальності й практичної діяльності.

Дещо інший підхід до структури правової предметної компетентності учнів знаходимо в працях С.Нетьосова. Він характеризує правову предметну компетентність учнів як сукупність їхніх предметних компетенцій (інтегрованих умінь). Структура правової предметної компетентності уявляється дослідником як сукупність таких предметних компетенцій: 1) аксіологічної (ставлення до права й правових норм як загальнолюдської суспільної цінності); 2) логічної (вміння аналізувати діяння, явища на основі права та закону); 3) юридично-мовленнєвої (вміння будувати усні та письмові висловлювання з правових питань); 4) інформаційної (вміння працювати з джерелами інформації); 5) практичної (вміння застосовувати правові знання, вміння та навички у повсякденному житті) [9, с. 10].

Підтримаємо думку про те, що правова предметна компетентність – це сукупність набутих учнями в навчанні правознавства знань, умінь, характерних рис, необхідних для виконання певних дій із метою розв'язання проблем, задач, ситуацій згідно приписів норм права [7]. На основі напрацювань О.Пометун (структура історичної предметної компетентності), Л.Рябовол (складники правової предметної компетентності), С.Нетьосова, О.Пишко (компоненти правової предметної компетентності, критерії та рівні її сформованості) спробуємо охарактеризувати правову предметну компетентність учня. До її структури уналежнюємо правові компетенції, зазначені в таблиці 1.

Структура правової предметної компетентності учня

Компетенція	Прояв
Інформаційна	<p>Уміння учня працювати з джерелами права та юридичними документами; користуватись підручником із правознавства, довідковою літературою (зокрема, енциклопедичною), Інтернетом тощо для самостійного пошуку правової інформації; аналізувати й систематизувати інформацію правового змісту, складаючи плани, тези, таблиці й схеми; користуватися зразками юридичних документів.</p>
Логічна	<p>Уміння учня визначати та застосовувати теоретичні правові поняття, терміни, категорії для аналізу й пояснення правових явищ, процесів, подій державно-правової дійсності; визначати причиново-наслідкові зв'язки, сутність і значення правових явищ, процесів і подій, пов'язаних із правом; визначати суть і форми зв'язків особи і суспільства, суспільства і держави, держави і особи; аналізувати, синтезувати, порівнювати й узагальнювати інформацію правового змісту.</p>
Аксіологічна	<p>Уміння учня формулювати емоційно-ціннісне ставлення до права як суспільного явища, що задовольняє інтереси і потреби суспільства, окреслює бажані ідейно-ціннісні настанови; висловлювати власні оцінні судження, оперуючи такими категоріями як справедливість, право, демократія, свобода, права людини, спираючись на набуті знання, загальнолюдські й національні цінності та власну систему цінностей; формулювати обґрунтовану думку щодо суспільних</p>

	проблем, пов'язаних із правом.
Практично-поведінкова	Уміння учня представляти правові теоретичні знання в різних формах (усній, письмовій, графічній тощо), використовувати їх для виконання практичних завдань, аналізу й розв'язання правових задач і ситуацій, визначати й обирати альтернативні підходи та рішення; вміння здійснювати й пояснювати вибір моделі поведінки в повсякденних життєвих ситуаціях на підставі норм права й положень законодавства, реалізувати їх у різних видах правовідносин; визначати, в яких ситуаціях слід звертатися по правову допомогу до правника; усвідомлювати відповідальність за власну поведінку.

Висновок. Таким чином, сформована правова предметна компетентність – це здатність учня здійснювати практичну діяльність, що вимагає знання ним понятійної системи права, наявності відповідного мислення, поведінкових моделей, узгоджених із нормами права, а також умінь, навичок і ставлень, що дозволяють оперативно й результативно розв'язувати навчальні й життєві ситуації й проблеми. Як інтегрований результат навчання учня правознавства, вона проявляється в його здатності ефективно реалізовувати на практиці набуті правові знання, відповідні уміння й навички, проявляти сформовані цінності й ставлення. При цьому правова предметна компетентність учня передбачає наявність усіх правових компетенцій в їх сукупності.

Перспективними у напрямку дослідження даної проблеми є характеристика складників правової предметної компетентності учнів профільних класів, розроблення критеріїв та процедур оцінювання рівнів сформованості правових предметних компетенцій учнів.

Список використаних джерел:

1. Про затвердження Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти : постанова Кабінету Міністрів України № 1392 від 23.11.2011 // Інформаційний збірник Міністерства освіти і науки України. – 2012. – № 4-5. – С. 3–56.
2. Єрмаков І. Г. Проектне бачення компетентісно спрямованої 12-річної середньої школи: практико зорієнтований підхід / І.Г.Єрмаков, Д.О.Пузіков. – К. : 2005. – 108 с.
3. Письменна Н. О. Формування ціннісно-сміслового ставлення до людини у процесі навчання суспільствознавчих дисциплін майбутніх працівників правоохоронних органів : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 «Теорія та методика навчання (історія та суспільствознавчі дисципліни)» / Наталія Олексіївна Письменна ; Інститут педагогіки НАПН України. – К. : 2012. – 274 с.
4. Бондар С. П. Фундаменталізація змісту освіти: компетентісний підхід / С. П. Бондар // Анотовані результати науково-дослідної роботи Інституту педагогіки за 2012 рік / НАПН України; Інститут педагогіки. – К. : 2013. – С. 9–10.
5. Пометун О. Компетентісний підхід у сучасній історичній освіті / Олена Пометун // Історія в школах України. – 2007. – № 6. – С. 3–12.
6. Ремех Т. О. Методичні засади навчання правознавства в процесі допрофільної підготовки школярів : дис. ... канд. пед. наук. : спец. 13.00.02 «Теорія та методика навчання (історія та суспільствознавчі дисципліни)» / Тетяна Олексіївна Ремех. – К. : 2011. – 270 с.
7. Рябовол Л. Т. Правова предметна компетентність: поняття, структура, правові предметні компетенції [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://www.kspu.kr.ua/download/conf2013/section5/article_ryabovol.pdf – Назва з титул. екрана.
8. Пишко О.Л. Компетентісно орієнтована методика навчання правознавства учнів дев'ятих класів : дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.02 «Теорія та методика навчання (історія та

суспільствознавчі дисципліни)» / Олена Леонідівна Пишко. – К., 2015. – 251 с.

9. Нетьосов С. І. Навчання дев'ятикласників основ правознавства з використанням інформаційно-комунікаційних технологій : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 «Теорія та методика навчання (історія та суспільствознавчі дисципліни)» / Сергій Іванович Нетьосов ; Інститут педагогіки НАПН України. – К., 2009. – 20 с.

Ремех, Т.А. Компоненты и проявления правовой предметной компетентности учащегося

В статье рассматривается компетентностный подход к обучению учащихся правоведению. Определено понятие «правовая предметная компетентность учащегося», проанализирована ее структура, выяснены и охарактеризованы ее составляющие – информационная, логическая, аксиологическая и практико поведенческая предметные компетенции.

Ключевые слова: правоведение, правовая предметная компетентность, компетентностный подход.

Remekh, T.O. Components and manifestations of the pupil's law subject competence

In the article, the competence-based approach to teaching law for schoolchildren is covered. The concept of the "pupil's law subject competence" was defined; an analysis was conducted on its structure; its components, namely, informational, logical, axiological and practical-behavioral ones were found out and featured.

Keywords: law, law subject competence, competence-based approach.